حضرت امام حسن علیه السلام

زوکړه:

د اسلام د ګران پیغمبر(ص) لمسی او د حضرت علی علیه السلام او بي بي فاطمه (ع) لومړی ځوي امام حسن علیه السلام د هجرت په دریم کال د روژې د میاشتې په پنځلسمه نیټه وزیږیدهٔ.[1] پیغمبر(ص) د مبارکۍ لپاره حضرت علی علیه السلام کره ورغی او د خداي په حکم يې د هغهٔ نوم "حسن" کیښود.[2] امام حسن علیه السلام د خپل عمر قابو اوهٔ کاله له خپل نیکهٔ پیغمبر(ص) سره تیر کړل.[3] او نیکهٔ به ورسره سخته مینه لرله. اکثره به يې په اوږو کیښنولو او ویل به يې خدایه زهٔ له دهٔ سره مینه لرم تهٔ هم ورسره مینه ولره [4]

پیغمبر(ص) وفرمايي: "څوک چې حسن علیه السلام او حسین علیه السلام سره مینه وکړي، له ما سره يې مینه کړې ده او څوک چې له دغو دوؤ سره دښمني وساتي له ما سره يې دښمني کړې ده".[5]

همدا راز فرمايي: حسن علیه السلام او حسین علیه السلام د جنت د ځوانانو سرداران دي. [6]

یو بل ځاي کې فرماي: زما دا دوه زامن امامان دي که قیام وکړي او که قیام ونهٔ کړي [7].

د هغه امام شخصیت دومره لوړ ؤ چې ګران رسول (ص) به په هماغه وړوکوالي کې په ځنو ژمنو او تړونونو ګواه جوړولو.

"واقدی" وايي: پیغمبر (ص) د ثقیف لپاره د ذمې عهد او تړون وکړ. خالد بن سعید دغه تړون ولیکهٔ او حسن علیه السلام او حسین علیه السلام يې ګواهي ورکړه.[8] او کله چې پیغمبر(ص) د خداي په حکم د نجران له اوسیدونکو سره مباهلې ته لاړو. د خداي په حکم يې حضرت امام علی

---

1 . ارشاد مفید ص 169، تاریخ الخلفاء سیوطي ص188

2 . بحارالانوار ج 43 ص 238

3 . دلائل الامامه .محمد بن جریر الطبري ص 60

4 . تاریخ الخلفاء ص 188، صحیح بخاري کتاب الحلق باب مناقب الحسن والحسین ، صحیح ترمذي ج 2 ص 307

5 . ابن ماجه فضائل حسن و حسین ،. مسند احمد ابن حنبل ج 2 ص 288 ، تاریخ خطیب بغدادي ج 1 ص 141

6 . صحیح ترمذي ج 2 ص 306 ،. مسند احمد ابن حنبل ج 2 ص 3-62-82 ، تاریخ الخلفاء ص 189

7 . بحارالانوار ج 43 ص 178 ، ارشاد مفید ص 181

8 . طبقات کبیر ج 1 ،. دویم ټوک ص 33

عليه السلام، بي بي فاطمه (س)، امام حسن عليه السلام او امام حسين عليه السلام هم له ځان سره بوتلل او د هغوي په پاکۍ او پاک لمنۍ د " تطهير " ايت نازل شو. [9]

همدا شان امام حسن عليه السلام د پلار غړملی او ملګری ؤ په ظالمانو به يې نيوکه او د ظلم ځپلو به يې ملاتړ کوؤ کله چې حضرت ابوذر "ربزې" ته جلا وطن کيدو حضرت عثمان حکم ورکړو چې هيڅوک به يې نۀ بدرګه کوي خو امام حسن عليه السلام او امام حسين عليه السلام او د دوي پلار هغه ډير په عزت او احترام سره بدرګه کړو او د خداي پامانۍ په وخت کې يې د حضرت عثمان په حکومت نيوکه وکړه. او حضرت ابوذر ته يې د صبر او زغم نصيحت وکړو. [10]

د هجرت په **36** کال د خپل پلار په ملګرتيا بصرې ته راغی چې د جمل د جنګ اور چې بي بي عائشې او طلحه و زبير بل کړی ؤ، مړ کړي.

بصرې ته له ورتګه مخکې د حضرت امام علی عليه السلام په حکم له لوي صحابي حضرت عمار ياسر سره کوفې ته لاړ چې خلق تيار کړي او بيا له خلقو سره د امام علی عليه السلام د مرستې لپاره بصرې ته ستون شو [11] په خپلو ښکلو او کلکو تقريرونو سره يې د عبدالله بن زبير هغه دروغ څرګند کړل چې د حضرت عثمان قتل يې په حضرت علی پوري تړلو. دغه شان په جنګ کې يې هم ډيره بهادري وښودله او کامياب شو. [12]

د صفين په جنګ کې هم له پلار سره اوږه په اوږه ولاړ ؤ. په دې جنګ کې معاويه عبيدالله بن عمر هغۀ ته واستوۀ او وې ويل چې د خپل پلار حضرت امام علی عليه السلام له ملګرتيا لاس واخله نو تا به مشر کړو ځکه چې پلار دې په جنګونو کې د قريشو ډير غټ غټ کسان وژلي دي او له دې امله ترې خلق نۀ دي راضي. خو په تا باندې ټول قريش راضي کيږي.

حضرت امام حسن عليه السلام ورته وويل قريشو غوښتل چې د اسلام بيرغ راکوز کړي خو زما پلار د خداي او اسلام په خاطر د هغوي سرغنه ووژل او هغوي يې تيت او پرک کړل نو خلق ځکه د هغۀ دښمنان شول او ورسره ميرخي کوي. [13]

امام حسن عليه السلام په دغه ټول جنګ کې د پلار ملګرې ؤ او کله چې د امام علی عليه السلام او معاويه د سپايانو لخوا دوه کسان غوره شول چې "حکم" شي او فيصله وکړي نو کله

---

9 . صحيح مسلم ، مشکواة شريف باب مناقب اهلبيت (ع) غاية المرام ص 287

10 . حياة الامام حسن عليه السلام بن علی عليه السلام ص **261-262**

11 . طبقات کبير ج 3 جز اول ص **20**

12 . حياة الامام الحسن عليه السلام بن علي (ع) ج 1 ص 399-396

13 . حياة الامام الحسن عليه السلام بن علي (ع) ج 1 ص**445-444**

چې دوي ناروا حکم وکړ امام حسن علیه السلام پاڅید او د پلار په حکم یې یو ګرم او ولوله ناک تقریر کې وویل " تاسو دا دوه کسان ددې لپاره وټاکل چې د خداي له کتاب سره سمه فیصله وکړي خو دوي اپوټه کار وکړو نو داسې کس ته حکم او منځګړی نۀ شي ویل کیدی بلکې داسې کس غندل شوی دی."[14]

امیرالمؤمنین حضرت امام علی علیه السلام د شهادت په وخت د هغه حکم مطابق چې پیغمبر(ص) ورته کړی ؤ امام حسن علیه السلام یې خپل جانشین او ځایې ناستی کړو او امام حسین علیه السلام او د دوي نور بچي ددې کار ګواهان شول.[15]

خوي او خصلت

پرهیزګاري:

امام حسن علیه السلام خداي پاک ته خاصه پاملرنه لرله. او ددې پام او توجه اثار به د اودس او چار اندام په وخت د دوي په مخ څرګندیدل د وضو په وخت به یې رنګ زیړ شو او رپیدو به. چا ورنه پوښتنه وکړه چې په تاسو باندې داسې حالت ولې را ځي؟ ځواب یې ورکړو څوک چې د خداي په درګاه کې ودریږي پکار ده چې په همداسې حالت سره وي.

امام صادق علیه السلام وایي چې امام حسن علیه السلام د خپلې زمانې تر ټولو عابد او پرهیزګار کس ؤ ځکه چې کله به مرګ ورياد شو نو بې حاله به شو او ژړل به یې.[16] پیاده او کله هم پښې ابلې یې 25 حجونه کړي وو.

سخاوت:

یوه ورځ کعبې ته تلی ؤ. یو سړی یې ولید چې خداي ته دعا کوي " خدایه ماته لس زره درهمه راکړې " امام حسن علیه السلام هماغه وخت کور ته راغی او هغۀ ته یې لس زره درهمه ولیږل.

یوه ورځ یوې کنیزې دوي ته په تحفې کې یو خوشبوداره ګل ورکړو امام حسن علیه السلام د دغه ګل په ځواب کې هغه ازاده کړه او وې فرمایل: خداي پاک مونږ داسې تربیت کړي یو بیا یې دا ایت تلاوت کړو :

---

14 . حیاة الامام الحسن علیه السلام بن علي (ع) ج 1 ص 479 ، اسد الغابه ج 2 ص 13

15 . اصول کافي ج 1 ص 298-297

16 . بحارالانوار ج 43 ص 331

"وَ اِذَا حُيِّيْتُمْ بِتَحِيَةٍ فَحَيُوا بِاَحْسَنَ مِنْهَا (كه تاسو ته چا څه څيز ډالۍ كړو تاسو تر هغه غوره ځواب وركړئ") [17]

په خپل ژوند كې يې درې ځله خپل ټول مال ان تر پيزاره په دوو برخو وويشل او د خداي په لار كې يې وركړل.

عاجزي او زغم:

د شام يو سړي يوه ورځ د معاويه په لمسون امام حسن عليه السلام ته كنځل وكړل. امام حسن عليه السلام ورته په مسكا سره سلام ووې او وې فرمايل "اى مشره! داسي ښكاري لكه چې غريب وې او زما خيال دی تير وتی يې كه زما رضا غواړې، زه راضي يم او كه زما نه څه څيز يا راهنمايي غواړې هم تيار يم. كه په اوږه دې بوج وي ورړم يې درسره، كه وږی وې مړوم دې او كه بل څه اړتيا لرې يا هر كار لرې پوره كوم يې. كه مونږ ته راشې نو ډيره به درته اسانه وي ځكه چې ستا د ملمستيا لپاره هر څۀ تيار دي" هغه سړی وشرميدۀ ، په ژړا شو او وې ويل ګواهي وركوم چې تۀ په زمكه د خداي رښتونې جانشين يې. او خداي په خپله ښۀ پوهيږي چې خپل رسالت چا ته وركړي تۀ او ستا پلار تر ننني ورځې پورې زما ډير نا خوښ كس ؤ خو اوس په دنيا كې تر ټولو زياته مينه له تاسو سره لرم. بوډا سړي هغه ورځ د امام حسن عليه السلام ميلمه شو او چې كله لاړو نو له هغې ورځې د امام حسن عليه السلام ليواله شو. [18]

مروان حكم چې تل يې امام حسن عليه السلام ځورولى ؤ د امام حسن عليه السلام د شهادت په وخت د هغوي په جنازه كې ګډون وكړ. امام حسين عليه السلام ورته وويل تا زما د ورور په ژوند كې هر هغه څۀ وكړل چې له لاسه د كيدل نو اوس ولې د هغۀ په جنازې كې شريک يې او ژاړې؟

مروان حكم وويل: هر څه چې مې وكړل له هغه چا سره مې وكړل چې د مدينې له غرۀ يې صبر او زغم زيات ؤ. [19]

---

17 . بحارالانوار ج 43 ص 343 – 342

18 . بحارالانوار ج 43 ص 344

19 . تاريخ الخلفاء ص 191

خلافت

د هجرت په څلویښتم کال د روژې د یوویشتمې نیټې په ماښام د حضرت علی علیه السلام شهید شو او د یوویشتمې په سهار خلق د ښار په جامع جومات کې راغونډ شول. امام حسن علیه السلام منبر ته اوختو او وې فرمایل : " بیګا داسي بې مثاله کس له دنیا سترګې پټې کړې چې په تیرو او راتلونکو کسانو کې د علم او کردار له نظره بې مثاله ؤ د پیغمبر(ص) په څنګ کې یې جنګونه وکړل او په نره یې د اسلام او پیغمبر(ص) دفاع وکړه. پیغمبر(ص) به هغه په جنګونو کې سپه سالار او سر لښکر په توګه استولو او هغهٔ به تل بریالې او کامیاب راستنیدو. د دنیا له سرو او سپینو یې تر **700** درهمو زیات میراث پاتې نهٔ شو. هغه هم د هغهٔ حصه وه او خیال یې ؤ چې په هغې د خپلې کورنۍ لپاره یو خدمتګار ونیسي. دې خبرې ته چې راورسید نو امام حسن علیه السلام او خلقو ډیر وژړل او بیا یې له ددې لپاره چې امامت له خپلې سمې لارې بې لارې نشي څو جملې وویلې:

"زهٔ د هغه پیغمبر(ص) ځوې یم چې زیری راوړونکې او ویروونکې ؤ او خلق یې خداي ته رابلل. زهٔ د پیغمبرۍ د مشال شغله او له هغې کورنۍ څخه یم چې خداي پاک ترې ککړتیا او پلیتي لرې کړې او په قران کې یې د دوې مینه فرض کړې ده چې فرمایې: قُلْ لا أَسْئَلُكُمْ عَلَيهِ اَجْرًا اِلا الْمُوَدَّةَ فِی الْقُرْبی[20] ووایه (ای پیغمبره(ص)! زهٔ د دې (پیغمبرۍ) په وړاندې او د دې په عوض کې له تاسو زما له اقرباوو او خپلوانو څخه له مینې علاوه بل څهٔ نهٔ غواړم "

بیا امام حسن علیه السلام کښیناست او عبدالله بن عباس پاڅید او وې ویل: "ای خلقو! دې (یعني امام حسن علیه السلام) ستا سو د پیغمبر(ص) نمسی د علی علیه السلام جانشین او ستا سو امام دی له دهٔ سره بیعت وکړئ"

خلق ډلې ډلې راغلل او له دوې سره یې بیعت وکړ. کله چې معاویه له دې خبر شو نو کوفې او بصرې ته یې جاسوسان ولیږل چې له دغو ځایونو رپوټونه راوړي او د امام په حکومت کې له دننه خرابي او ګډوډي رامنځ ته کړي. د امام حسن علیه السلام کسانو هغوي ونیول او معاویه ته یې یو لیک واستوهٔ چې د جاسوسانو له راستولو ډډه وکړي. ځینې هغه لیکونه چې امام حسین علیه السلام معاویه ته لیکلي او ابن ابی الحدید نقل کړي، دا دي:

"... د حیرانۍ ځاې دی چې قریشو د پیغمبر(ص) تر وفاته وروسته هغهٔ په جانشینۍ جګړه شورو کړه. او ځان یې د عربو په نورو قبیلو په دې سبب لوړ وګڼلو چې د پیغمبر(ص) له قبیلې دي. عرب په مونږ راضي شول خو قریشو زمونږ فضیلت او لوړاوی ونهٔ منلو مونږ چې

---

20 . سورة شوری اية 23

پیغمبر(ص) ته تر هغوي زیات نزدې وۀ او خپل حق مو غوښتلو څنګ ته یې کړو او په مونږ یې ظلم وکړو مونږ له جنګ او دښمنۍ ډډه وکړه چې دښمنان او منافقان له دې لارې اسلام خراب نۀ کړي.

نن زۀ تا ته حیران یم چې د داسي کار (مشرۍ او خلافت) غوښتوونکې یې چې له هیڅ نظره یې قابل نۀ یې، نه په دین کې په مونږ لوړ یې او نۀ دې چرته ښۀ کار او ښۀ تاثر پریښی دی ته د هغې ډلې بچی یې چې له پیغمبر(ص) سره وجنګیدل او له پیغمبر(ص) سره د قریشو تر ټولو زیاتې دښمنې ډلې اولاد یې. خو پوه شه چې ستا د بدو کارونو سزا له خداي سره ده او وبه وینې چې باالاخره کامیابي د چا ده. په خداي قسم ډیر زر به دې عمر پایې ته ورسیږي. خداي ته به ورشې او هغه به ستا د کړو سزا درکړي او خداي په خپلو بندګانو ظلم نه کوي. علی علیه السلام لاړو او خلقو زما په لاس بیعت وکړ. له خدایه غواړم چې په دنیا کې داسي څیز رانۀ کړي چې په اخرت کې راته تاوان ولري.

ما دا لیک ځکه تاته ولیکو چې سبا د ځان او خداي تر مینځ عذر ولرم که ته هم د نورو مسلمانانو غوندې دا خبره ومنې نو د اسلام او مسلمانانو په ګټه ده او تا ته هم ډیره ګټه لري. د باطل پیروي مۀ کوه او د نورو په شان زما بیعت وکړه.

تۀ په خپله ښه پوهیږې چې زۀ د دې کار لپاره تر تا ډیر قابلیت لرم. له خدایه وویریږه او ظلم مۀ کوه او د مسلمانانو د وینې درنښت وکړه او که تیار نشې زه به له مسلمانانو سره ستا په لور درشم او محکمې (عدالت) ته به دې راکاږم چې خداي پاک چې تر ټولو ښۀ فیصله کوونکی دی زمونږ تر مینځ حاکم شي."

معاویه په ځواب کې ولیکل: " ... زما او ستا حالت داسې دې لکه ستا د کورنۍ د مشرانو حالت چې د ابو بکر په نسبت ؤ یعني لکه څنګه چې ابوبکر د ډیرې تجربې په بانه له علی علیه السلام څخه د خلافت مقام واخستو، زۀ هم ځان تر تا غوره ګڼم، او که پوهیږم چې تۀ د خلقو په چارو تر زما ښۀ پوهیږې او له دښمن سره ښه مقابله کوې نو بیعت به مې کړی وی خو خبر یې چې زۀ تر تا ډیره مخینه او تجربه لرم نو ښۀ دا ده چې ته زما پیرو شې، زۀ هم ژمنه کوم چې تر ما وروسته تۀ د مسلمانانو خلیفه شې، د عراق ټول بیت المال ستا او د عراق د کومې سیمې درامد او خراج چې غواړې هغه هم تا ته در کوم ... والسلام"

معاویه په هماغه بانه چې قریشو د هغې په وسیله له علی علیه السلام مخ واړولو، د امام حسن علیه السلام بیعت ونۀ کړو. معاویه ښه پوهیدو چې امام حسن علیه السلام تر هغه غوره دی. خو د مشرۍ او ریاست مینې د حقیقت له پیروۍ منعه کړ، ځکه چې هغه په دې خبر ؤ چې کم عمري د عیسی او یحیی د پیغمبرۍ خنډ نه وه نو په امام کې هم د عمر زیاتوالی شرط نه دی.

معاويه نه يوازې بيعت ونۀ کړ بلکې د امام د شهيدولو کوششونه يې پيل کړل. او څو پټ کسان يې مقرر کړ چې امام شهيد کړي. په هم دې وجې امام حسن عليه السلام له جامو لاندې زغره اغوسته اؤ په مانځه کې به يې هم نۀ ويستله اؤ يوه ورځ چې معاويه پټو سپايانو هغوي په عشي وويشتل نو هيڅ تاوان ورته ونۀ رسيد [21]

معاويه چې د امام حسن عليه السلام په باره کې يې د عمر کمی بانه کولو او له هغه سره يې بيعت ونه کړو د يزيد د وليعهدۍ په وخت يې دا خبره هيره شوه. خپل ځوان ځوې يې د ځان جانشين کړو او له خلقو يې د هغه لپاره بيعت وغوښتۀ.

معاويه د اسلامې وحدت د راوستلو او د کړ کيچ او بلوؤ د مخنيوي په بانه خپلو کسانو او مامورينو ته وليکل چې يو لښکر جوړ کړي هغوي هم د معاويه په مشرۍ کې يو لښکر برابر کړو او معاويه هغه له امام حسن عليه السلام سره د جنګ لپاره عراق ته واستوۀ.

امام حسن عليه السلام هم حجر بن کندي ته حکم ورکړو چې قوماندانان او خلق جنګ ته تيار کړي، خلق د امام په بلنې جومات کې راغونډ شول. امام حسن عليه السلام منبر ته اوختو او وې فرمايل : " معاويه له تاسو سره د جنګ لپاره راغلی دی تاسو هم د "نخيلې" په فوځي اډه کې راغونډ شئ. د امام د دې خبرې په ځواب کې ټول غلي شول.

د مشهور سخې حاتم طاي ځوې "عدي" پاڅيد او وې ويل زۀ د حاتم طاي ځوې يم، سبحان الله دا چپ ولې يئ؟ ولې د پيغمبر(ص) د ځوې خبرې ځواب نۀ ورکوئ له خدايه وويريږئ، لکه چې تاسو د شرم او بي ننګۍ څه باک نۀ لرئ؟ بيا يې امام ته مخ واړوۀ او وويل ستا خبره مو واوريده او په سر سترګو حاضر يو ، زۀ همدا اوس کيمپ ته ځم. څوک هم چې غواړي له ما سره راتللی شي .

قيس بن سعد بن عباده، معقل بن قيس رياحي او زياد بن صعصعه تميمي هم په ګرمو ويناؤ سره خلق جنګ ته وهڅول پوځ يې برابر کړ او ټول جنګي کيمپ ته لاړل.[22]

په پوځې کيمپ کې د امام حسن عليه السلام له اصلي ملګرو علاوه دا کسان هم وؤ .

۞ خوارج، چې يوازي له معاويه سره د جنګ لپاره راغلي وؤ نه له امام سره د ملګرتيا لپاره.

۞ هغه لالچيان چې هدف يې يوازې جنګي غنيمت او ولجې وې.

۞ هغه کسان چې د خپلې قبيلې د مشرانو په پيروۍ راغلي وو او بل يې هيڅ مقصد او شوق نۀ ؤ .

---

21 . بحارالانوار ج 44 ص 33

22 . نهج البلاغه ابن ابی الحديد ج 16 ص 40 – 37

امام حسن علیه السلام ځینې سپایان د "حکم" په مشرۍ کې انبار ښار ته ولیږل خو حکم له معاویه سره یو ځای شو د امام بل سپه سالار یا قوماندان له معاویه سره جوړ جاړی وکړو. مجبورا امام په خپله د مدائن "ساباط" ته لاړ او له هغه ځایه یې 12 زره تنه د عبیدالله بن عباس په مشرۍ له معاویه سره جنګ ته ولیږل او قیس بن سعد بن عباده انصاري یې د هغه مرستیال کړ، چې که عبید الله شهید شي نو دې به سپه سالار شي.

معاویه کوششونه شروع کړل چې قیس وغولوي هغه ته یې لس لکه درهمه ولیږل چې ملګرې یې شي یا د امام حسن علیه السلام ملګرتیا پرېږدي. قیس ځواب ورکړو چې په دوکې سره زما دین نشې اخستی ځه دا کارونه بل چاته وکاروه.

د لښکر اصلي سپه سالار یعني عبید الله بن عباس د پیسو په تشې وعدې دوکه شو او د شپې له یو څو سپایانو سره د معاویه په لور وتښتیدۀ سهار چې کله پته ولګیده چې لښکر بې مشره پاتې دی نو قیس خلقو ته مونځ وکړو او فوځ مشر شو او امام حسن علیه السلام له دې قیصې خبر کړی شو. قیس په میړانتیا سره وجنګیدو معاویه چې کله د هغه د دوکه کولو څه لاره پیدا نه کړه د امام لښکر ته یې جاسوسان واستول چې په دروغه له معاویه سره د قیس د سولې اوازه خوره کړي او ځینې کسان یې د قیس لښکر ته ولیږل چې مشهوره کړي چې امام حسن علیه السلام له معاویه سره سوله کړې ده [23] په دې طریقه خوارج او هغه کسان چې سوله یې نه غوښته په دې چال وغولیدل، په غوصې سره یې د امام په خیمې یرغل وکړ او لوټ مار یې پیل کړ تر دې چې د امام حسن علیه السلام د پښو لاندې درۍ یې هم وتښتوله او د امام په پتون یې دومره سخت ګوزار وکړ چې د ډیرې وینې بهیدنې په وجه د امام حالت ډیر بد شو [24] د امام یارانو هغه د په مدائن کې د دغه ځایې د ګونر سعد بن مسعود ثقفي چې امام علی علیه السلام مقرر کړی ؤ، ځایي ته یوړو څه موده د ثقفي په کور کې د امام علاج وشو په دې منځ او مان کې هغوي ته وویل شول چې د ځینو قبیلو مشرانو چې دینې مینه یې نه لرله یا یې د امام سره دښمني لرله معاویه ته په پټه لیکلي دي چې که عراق ته ورشي نو امام به ورته حواله کړي. معاویه د هغوي لیکونه امام حسن علیه السلام ته ولیږل، سوله یې وغوښته او وویل تۀ چې کوم شرط هم لګوې زۀ یې منم.[25] امام سخت ناروغه ؤ او یاران یې هم خوارۀ وارۀ وۀ. لښکریان او فوځیان یې هم په یوه خبره نه راغونډیدل او هر یو خپله باجه غږوله. امام حسن علیه السلام فکر وکړو چې

---

23 . تاریخ یعقوبي ج 2 ص 207 – 204

24 . تاریخ یعقوبي ج 2 ص 207- 204 ، تاریخ طبري ، ج 7 ص 1

25 . ارشاد مفید ص 172-173

في الحال جنګ د مسلمانانو په ګټه نه دی نو په ډیرو سختو او بدو شرائطو سره یې سولې ته غاړه کیښوده.[26]

دغي سولې ځنې مادې دا دي:

۞ امام حسن علیه السلام د منوونکو سر او مال به محفوظ وي.

۞ حضرت امام علی علیه السلام ته به سر عام کنځل نهٔ کیږي [27]

۞ معاویه د "دارا بکر" د سیمې له عاید څخه لس لکه درهمه د جمل او صفین د جنګ په یتیمانو کې تقسیم کړي.

۞ امام حسن علیه السلام به معاویه ته امیرالمؤمنین نه وای.[28]

۞ معاویه ته پکار دي چې د خداي د کتاب او سنت په مطابق عمل وکړي .[29]

۞ معاویه به تر خپل مرګه وروسته خلافت بل چا ته نهٔ ورکوي.[30]

معاویه دا شرطونه او نورداسي ډیر شرطونه چې د اسلام او مسلمانانو د حفاظت لپاره ضروري وو، اومنل او جنګ ختم شو.

ځینو مستشرقینو چې دقیقه مطالعه نه لري د خپلو سطحي مطالعو او بې خبرۍ په وجه ګمان کړی دی. چې امام حسن علیه السلام له معاویه سره په جنګ کې سستي کړې ده او که سستي یې نوه کړي او پرله پسي کوششونه یې کړې وی نو کامیاب شوی به ؤ. دغو کسانو که په ژور نظر سره د هغه وخت مسلم تاریخونه ښهٔ مطالعه کړي وی او د قیصې ټولو اړخونو ته یې نظر کړی وی نو داسي فضول نتیجه به یې نهٔ اخسته ځکه چې تاریخ ګواه دی چې امام حسن علیه السلام د خپل ژوند رغاوونکې ورځې په بهادرۍ سره د پلار په څنګ کې د جمل او صفین په جنګ کې تیرې کړې او د دښمن په فوځ تر زړه پورې یې مقابلې کړې، توره یې وهلې او کامیاب راستون شوی دی نتیجه دا چې امام حسن علیه السلام له جنګه نهٔ ویریدهٔ هغه به په خپله له معاویه سره جنګ ته خلق هڅول خو په هغه خاصو شرائطو کې د هغوي سوله د دې نه علاوه چې

---

26 . تاریخ یعقوبي ج 2 ص 207 – 204

27 . ارشاد مفید ص 173، مقاتل الطالبین ص 26

28 . بحارالانوار ج 44 ص 2-3

29 . بحارالانوار ج 44 ص 65، په دې حقله سوله نامې نه یوه بله جمله هم نقل شوي ده خو زمونږ په نظر صحیح نه ده ځکه دلته رانغله

30 . بحارالانوار ج 44 ص 65، په دې حقله سوله نامې نه یوه بله جمله هم نقل شوي ده خو زمونږ په نظر صحیح نه ده خکه دلته رانغله

له داخلي نظره او د اسلام د ګټې او د مسلمانانو د سر د حفاظت لپاره ضروري وه د اسلام د بهرني سیاست له نظره هم ژوره دور اندیشي وه ځکه چې په دغو ورځو کې د ختیځ روم امپراطوري چې اسلام پرې سخت ګوزارونه کړي وؤ په کمین کې ناسته وه او د داسي موقع په انتظار وه چې په مناسب وخت خپله بدله واخلي.

کله چې امام حسن علیه السلام او معاویه پوځیان یو بل ته مخامخ شول، رومیانو هم د ناڅاپه او پټې حملې سریزې برابرې کړې. او که امام حسن علیه السلام جنګ جاري ساتلی وی، ممکنه وه د اسلام وجود ته سخت تاوان رسیدلی وی خو چې امام حسن علیه السلام سوله وکړه نو د هغوي له لاسه هم موقعه اووته.

تر دې خبرې زیات د هغو مستشرقینو خبره فضوله او بې بنیاده ده چې وایي: امام حسن علیه السلام ته معاویه تر ځانه زیات قابل او لایق ښکاریدو ځکه یې له خلافته لاس واخستو او هغه یې معاویه ته ورکړو حال دا چې امام حسن علیه السلام تر سولې په وړاندې او وروستو لیکونو کې په څرګنده لیکلي دي چې زهٔ د خلافت زیات لائق او وړ یم او کله چې معاویه د کوفې جومات په منبر وویل چې امام حسن علیه السلام زهٔ د خلافت وړ ګڼم او ماته یې خلافت راکړو نو امام حسن علیه السلام د خلقو په غونډې کې پاڅید او وې ویل معاویه دروغ وایي، بیا امام(ع) په خپل فضیلت کې خبرې وکړې، په مباهلې کې یې ګډون ته اشاره وکړه او وې فرمایل: مونږ د قران او پیغمبر(ص) د حدیثونو له نص سره سم افضل او غوره یو او هم ځکه د خلافت وړ یو. خو نورو په مو ظلم وکړو او زمونږ حق یې وخوړو.[31]

تر دې چې تیر شو د سولې په یوې مادې کې هم لیکل شوي چې امام به معاویه ته امیرالمؤمنین نه وایي نو څرنګه ممکنه ده چې امام حسن علیه السلام له هغه سره بیعت کړی وي؟ او که له هغه سره یې بیعت کړی وی نو پکار وه چې د هغهٔ په حکم یې عمل کولی. خو تاریخ ګواه دي چې هیڅ کله یې د هغه حکم ونهٔ منلو د خوارجو کسان چې کله د معاویه په خلاف جنګ ته راووتل. معاویه امام حسن علیه السلام ته وویل چې له هغو سره وجنګیږي خو امام حسن علیه السلام بلکل د هغهٔ خبرې ته پام ونهٔ کړو او وې ویل که ما غوښتل چې له مسلمانانو سره وجنګیږم نو لومړی به له تاسره جنګیدم[32]نو له دغو حقائقو څرګنده ده چې ځینو لیکوالو چټې خبرې له دروغو پرته بل څهٔ نه دي. امام حسن علیه السلام د اسلام دګټو لپاره سوله کړي وه نهٔ د دې لپاره چې معاویه یې د خلافت قابل ګڼلو.

---

31 . بحارالانوار ج 44 ص 62

32 . کامل ابن اثیر ج 3 ص 208 ، حیاة الامام الحسن بن علي ج 2 ص 279

بې ځایه اعتراض

ځینې لیکوالان وایي چې مشر او لارښود باید په کارونو کې د ټولنې د غوښتنیو پیروي وکړي نو امام ولې د هغو خلقو خبره ونه منله چې له معاویه سره یې جنګ غوښتلو ؟ د دې ځواب دا دی چې د جنګ دوام او اوږدیدل د اسلام او مسلمانانو په ګټه نه ؤ نو دا ښهٔ خبره نه وه چې امام د هغوي خبره منلې وی.

ډیر ځایونه داسي دي چې پیغمبر(ص) یا امام ځني کارونه کړي دي چې په هغه وخت د هغو په ګټه نه پوهیدل خو ورو ورو د هغه کار په مصلحت او ضروري والي پوه شول مثلا پیغمبر(ص) چې کله له مسلمانانو سره د خداي کور د زیارت لپاره روان شو او حدیبې ته ورسید قریشو مکې ته د هغوي د ورتګ مخه ونیوله ځکه چې بې له مخکنۍ اجازه د پیغمبر(ص) او د هغه د یارانو ورتګ یې له ځان لپاره یو سر ټیټی او سپک والی بلل ډیر تګ راتګونه او خبرې اترې وشوې او باالاخره د دریو کالونو لپاره په دغو شرائطو سوله وشوه

۞ . په راتلونکې کال به قریش درې ورځې خانه کعبه مسلمانانو ته پریږدي چې هغوي پکې په ازاده خپل مذهبي کارونه او مراسم تر سره کړي.

۞ . تر دریو کالو پورې به مسلمانان او قریش په یو بل غرض نه لري او په مکې کې به د مسلمانانو لپاره تګ راتګ ازاد وي.[33]

۞ . د مکې مسلمانان به په خپل دین په ښکاره عمل کوي.

۞ . په دغو دریو خبرو به په دې شرط عمل کیږي چې که څوک له مکې وتښتیدل او مدینه ته یې پناه یوړه نو په مسلمانانو لازمه ده چې هغه مکې ته واپس کړي خو که څوک له مدینې وتښتیدل او مکې ته یې پناه راوړه نو ضروري نه ده چې قریش یې بیرته ستون کړي.[34]

د اسلام ګران پیغمبر (ص) د دغې سولې له مفادو سره موافق او راضې شو خو ځینې مسلمانان د دې سولې په وروستي بند ډیر معترض وؤ او سوله یې نه منله پیغمبر(ص) وفرمایل:

---

33 . تاریخ یعقوبي ج 2ص 44 – 45

34 . بحار ج 20 ص 367- 368

اَنَا عَبْدُاللهِ وَ رَسُولُهُ لَنْ اَخَالِفُ اَمْرِه و لَن يضِيعني (يعني زۀ د خداي رسول او بنده يم هيڅ کله د هغه د فرمان نافرماني نۀ کوم او پوهيږم چې په دې کې ماته تاوان نه رسي.[35]

او همداسي وشوه ځکه چې څه موده پس د دې سولې مصلحتونه ټولو ته څرګند شول ځکه چې د جنګ د ختميدو او د مسلمانانو په تګ راتګ سره مشرکانو د اسلام حقيقته خبر شول. اسلام يې په زړۀ کښيناست او اکثره مسلمانان شول او د سولې په همدغو څو کلونو کې اسلام د مکې عام دين شو.[36]

" زهرې " وايي د سولې په دغو دوو کلونو کې د مسلمانانو شمير د مخکې کلونو له مسلمانانو زيات شو.

ابن هشام ليکي: زهري رښتيا وايي ځکه چې مسلمانان چې کله حديبې ته راغلل نو څوارلس سوه تنه وۀ خو دوه کاله وروسته د مکې د فتحې په وخت لسو زرو تنو ته رسيدلې وۀ نو څوک چې د پاکو امامانو په امامت ايمان لري پکار نه ده چې د امام حسن عليه السلام په سولې نيوکه وکړي لکه څنګه چې له قريشو سره د پيغمبر (ص) په سولې نيوکه نۀ ده پکار.[37]

ابو سعيد عقيصا وايي: امام حسن ته مې وويل چې ولې دې له معاويه سره سوله وکړه حال دا چې تۀ په حقه يې او معاويه ظالم او ګمراه دی؟ امام حسن عليه السلام وفرمايل: چې ايا زۀ له خپل پلاره وروسته امام او د خداي حجت نه يم؟ ما ووې ولې نه يې. نو وې فرمايل: ايا پيغمبر(ص) زما او د ورور په باره کې نۀ دي ويلي:

" الحَسَنُ وَالحُسَينُ اِمامانِ قَامَا اَو قَعَدا" يعني امام حسن عليه السلام او حسين عليه السلام امامان دي که پاڅون او قيام وکړي او که يې ونه کړي"

ما وويل "هو" نو وې فرمايل زۀ امام يم که پاڅون وکړم او که وې نه کړم بيا يې ده خپل نۀ پاڅون سببونه وفرمايل په هماغو سببونو مې معاويه سره سوله وکړه چې پيغمبر(ص) له بني ضميره بنی اشجع او له مکې والؤ سره په حديبيې کې کړې وه فرق يوازې دا دی چې هغوي کافران وو او معاويه او د هغه ملګري د کافرانو په حکم کې دي.

ای ابو سعيده که زۀ د خداي له خوا امام يم نو زما خوښې ته سپک مۀ ګوره څۀ دا چې مصلحت يې له تا پټ وي زما او ستا مثال د خضرعليه السلام او موسی عليه السلام په شان دی خضر عليه السلام به داسي کارونه کاول چې موسی عليه السلام به پرې نه پوهيدو او غصه

---

35 . سيرة ابن هشام ج 4 ص 317

36 . بحار ج **20** ص **367**

37 . سيرة ابن هشام ج **4** ص **322**

کیدو به خو چې خضر علیه السلام به د هغو په مصلحتو خبر کړو نو کراره به شو ما هم ستاسو غصه پارولې ده او سبب یې دا دی چې زما د کار په مصلحت نهٔ پوهیږئ خو دومره پوه شه چې که له معاویه سره مې سوله نه وې کړې سم مسلمان به په زمکه نهٔ ؤ پاتې.[38]

معاویه د حکومت له کنټرولولو وروسته خپله سمه او حقیقي څیره څرګنده کړه او په "نخیلې" کې یې په لویې وینا کې وویل: په خداي قسم د دې لپاره مې له تاسو سره جنګ نه دي کړی چې مونځ ګزار شئ او روژه ونیسئ بلکه د دې لپاره وجنګیدم چې په تاسو حکومت وکړم چې دا دی اوس ورته ورسیدم نو دا اعلان کوم چې هغه ټول شرطونه چې په سوله لیک کې مې له امام حسن علیه السلام سره منلي دي چخنې کوم.[39]

مدینې ته ستنیدل

معاویه له هره خوا او هر نظره په امام حسن علیه السلام او د هغه په ملګرو تنګسا راوسته هغو به یې ازارول او د حضرت امام علي علیه السلام او د هغه د کورنۍ سپکاوې به یې کوو کله خو به دا سپکاوی دومره زیات شو چې د امام حسن علیه السلام په وړاندې به یې په مجلسونو کې علي علیه السلام ته بد رد ویل که څه هم امام حسن علیه السلام به ورته غابښ ماتوونکی ځواب ورکوؤ خو کوفې کې پاتې کیدل د هغوي په ګټه نهٔ وؤ نو مدینې ته راستون شو خو په مدینې کې هم د دوي لپاره پاتې کیدل اسان کار نه وؤ ځکه چې د مروان په نوم د معاویه یو کس چې ډیر پلید سړی ؤ، د مدینې حاکم ؤ هغه کس چې پیغمبر(ص) د هغه په حقله فرمایلي وو: "هُوَ الوَزَع اِبنِ الوَزَع المَلعُون اِبن الملعون"[40]

دهٔ د امام حسن علیه السلام ژوند ډیر تنګ کړو تر دې چې د امام کور ته د هغوي د ملګرو تګ راتګ سخت ؤ نو ځکه سره د دې چې امام حسن علیه السلام لس کاله په مدینې کې تېر کړل خو د هغوي ملګرو د هغوي فیض او علمه ډیره کمه استفاده وکړه او له همدي امله د دې امام روایتونه ډیر کم دي.

مروان کوشش کولو چې امام حسن علیه السلام په وړاندې امام علي علیه السلام ته بد رد وایي او کله کله به یې نور کسان تیارول چې د امام حسن علیه السلام سپکاوی وکړي.[41] په

---

38 . بحار ج 44 ص 1

39 . بحار ج 44 ص 9

40 . حیاة الامام الحسن بن علي ج 1 ص 218

41 . تاریخ الخلفاء سیوطي ص 190

دغو لسو کلونو کې له مروانه وروسته چې څوک هم د مدينې ګورنر شو امام حسن علیه السلام او د هغه ملګري يې زورولي او ازار کړي دي.

شهادت

معاويه چې د امام حسن علیه السلام د کم عمرۍ په وجه دې ته تيار نه شو چې خلافت هغه ته پريږدي، کوششونه شروع کړي وو چې د خپل پليد او رذيل ځوي يزيد لپاره ولي عهدي مسلمه کړي چې د دۀ له مرګه وروسته د هغۀ په حکومت کې کومه ستونزه رامنځته نشي خو په دې لاره کې يې امام حسن علیه السلام لويې خنډ ګڼلو ځکه چې ګمان يې کولو چې د ده له مرګه وروسته به خلق بيا امام حسن علیه السلام ته ستانۀ شي ځکه چې خلق د معاويه له کورنۍ راضي نۀ وۀ نو څو ځله يې کوشش وکړو چې امام حسن علیه السلام شهيد کړي او باالاخره په يو سازش سره يې هغه امام په زهرو شهيد کړو او هغه مبارک د هجرت د پنځوسم کال د صفرې د مياشتې په **28** نيټه شهيد او د مدينې په بقيع اديرې کې خاورو ته وسپارل شو.

د خداي سلام دې وي په هغۀ.